

PASZTERNAK KÉT KÖNYVE

Borisz Paszternak: *Éjszakai szél*. Válogatott versek. Európa Könyvkiadó, 1971.
Luvers gyermekkora. Két kisregény. Európa Könyvkiadó, 1971.

Nem olvastam a Doktor Zsivagót, nem tudom, milyen Paszternak kései elbeszélő művészete, nem tudom, öregkorára végül is elbeszélő lett-e Paszternakból.

Mert korábban nem volt az. A magyar olvasó, aki olyan szerencsés, hogy egyszerre kapja kézbe az *Éjszakai szél* című verseskötetét és a *Luvers gyermekkora* című, önéletrajzi motívumokkal átszótt, két kisregényt magába fogadó prózakötetet, nehezen tud majd műfajhatárt vonni ezek között a könyvek között. Mindkettejükre ugyanaz a mondatfeszítő dinamizmus, ugyanaz a kompozíciós szétagoltság jellemző, ugyanazok a látszat-szeszéllyel szertedobált történés-foszlányok. Egyik könyvet versformában írták, másikat prózában, de ez nem lényeges. Összetartó ereje mindkettőnek az asszociatív látásmód, az asszociatív lendület. Mint Virginia Woolfnál: ebben a művészetben az asszociáció hitele két epikai mozzanat között is mindig lírai hitel. Csakhogy Woolf végigindáztatja a történeteit; Paszternak egy jó képsor kedvéért elejti a szálát.

Aki sztorit akar, ne olvassa Paszternakot.

Paszternak nem történetet ír, hanem harmóniát állít össze. Lírai vagy prózai elemekből, ami éppen a kezeügyébe kerül. Így zendíti meg például a vihar előtti másodpercet:

*Mint Péter-kori lövedék,
a hang kiugrál a mezőkre
a farakást úgy lökve szét,
hogy háztető-formára dől le.*

(Tellér Gyula)

Szeles idő volt. A házak és kerítések körvonalai elszabadultak, mint a szellemek, s ott lebegtek, tóncoltak a pehelykönnyű levegőben.

(Hernádi László)

Nem látomást vetít Paszternak a szemünk elé, hanem látványt. Látványt, amelyben a harmónia az izgatószer. Még pontosabban: az elmozduló látvány harmóniáját. Mint amikor valaki megtalálja a négyzet mértani gyönyörűségét, de rombuszban képes csak a gyönyört kifejezni. Paszternak mindent megmozdít, megindít, kitaszít a más milyenség szférájába. Tereiben vihar készülődik, valaki útra kel, örök vonatok indulnak, idő zuhog, nemcsak önálló, de indultatos életet élnek a tárgyak. A fogalmak elszemélyesednek és nyomban megtelnek mozdulattal: *A bánat női utas, ki matat, / s egy könyvvel a pamlagon elheverészik (Eörsi István).* „Az erdőben katedrális homály” van, de vigyázat: ... *mintha óriás csipеше matatna, / az erdő vibrálással van tele (Fodor András).*

És a csend! Zajigényes korunkban Paszternak már-már archaikus áhítattal vállalt szerelme a csend, a „legdrágább gyönyör”. A nyugalom, amely csak a mozgás, a megmozdulás potenciális állapota, természetesen. Odafönn: ... *tündökletes ívén a mennynek / hátin-húrként feszül a csönd (Lator László),* és ideleenn: *Fa mind merevgörcsben figyel. / A csönd ím ettől oly hatalmas (Illyés Gyula).* Szerelmi vallomás az 1956–59-es *Tisztuló idő* című kötetből:

*Természet, béke, véghetetlen! –
benned való szolgálatom
szent reszketéstől átölelten
örömkönnyek közt vállalom!*
(Tellér Gyula)

Ennek az ars poeticának természetes velejárója az emelkedett hang, a ma már szokatlanul sok hasonlat, a túlzás. Paszternak mesterien ellensúlyoz: humorral, meghökkenéssel, elhallgatással. Nem mindig. Majakovszkij hatására írott elbeszélő verseinek ártalmára válik a sorok túlzuhogtatása; prózájába, éppen ellenkezőleg, túl sok elhallgatás, túl sok csend-tömlő került bele. „Paszternak a világegyetem rokonának érezte magát” – mondja E. Fehér Pál a verseskönyvhöz írt érdekes, eligazító utószavában. A világegyetem pedig a lángelmék és tévedéseik számára van fenntartva.

Az *Éjszakai szél* mozgó világában Bede Anna, Eörsi István, Fodor András, Garai Gábor, Grigássy Éva, Illyés Gyula, Jobbágy Károly, Lator László, Lothár László, Molnár Imre, Pór Judit, Rab Zsuzsa, Somlyó György, Tellér Gyula, Weöres Sándor szegődik Paszternak társául. A nagyipari fordítások éveiben ritka olvasói élmény, hogy tizenöt költő ilyen egyetlen biztosítással közvetítse egy tizenhatodik hangját.

A próza fordítóknak – Paszternak alkataból következők – nehezebb dolguk volt. A *Lüvers gyermekora* című kisregényét *Hernádi László* fordította, nagy átéléssel, szépen; néha talán túlságosan tapadva az orosz eredetihez. Az *Elbeszélés* című kisregény fordítója Pór Judit. Már a versekből is látni, mennyire áteresztí magán Paszternak mondatainak izgatott hullámverését. Találomra kiválasztottam az *Elbeszélés*ből egy részletet:

Az ebéd utáni időben több tálcarakomány repedt és törött összhangzat hullámozott egybe és futott lefelé a lépcsőn. Gurultak és váratlan robbanásokkal szerteröppentek, élésebben és csattanósabban, mint a szolgálólány ügyetlenségének véletlenei. A viharos zuhanások közé mérföldes szőnyegcsendek ékelődtek. Odafenn, néhány posztóval bélelt, gondosan becsukott ajtó mögött Mrs. Arild Schumann és Chopint zongorázott. Ilyenkor az embernek többször kell kibámulnia az ablakon, mint máskor. De odakinn semmi se változott, az eget nem indította meg a vallomásáradat. Izzó oszlopként állott megkövült esőtlenességének talapzatán, alatta pedig, ötven versztás körzetben, a por holt tengere ringott, mintha a teherfuvarosok gyújtottak volna áldozati máglyát...

Ahogy a hangélmények közé a *szőnyegcsend*, ez a remek szóösszevonás puhán beékelődik, ahogy az *esőtlenesség* szóképzési különössége felfokozza a mondat szikkadtságát, ahogy a *vallomásáradat* váratlan ereje szétsugárzik a laza szövésű környezetben – mindezek a megoldások arra kényszerítik az olvasót, hogy visszalapozzon, és újraolvassa Paszternakot.